

Ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός (ΛΑ.Ο.Σ.) και ο χώρος της άκρας δεξιάς στο ελληνικό πολιτικό σύστημα

του Γιώργου Κουκουράκη

Εισαγωγή

Η ίδρυση του *Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού* (ΛΑΟΣ) τον Σεπτέμβριο του 2000 από τον Γ.Καρατζαφέρη σηματοδότησε την εμφάνιση στην κεντρική πολιτική σκηνή ενός κομματικού σχηματισμού με φιλοδοξία να εκφράσει τη «λαϊκή δεξιά». Η ευνοϊκή πολιτική συγκυρία των νομαρχιακών εκλογών του 2002 στην υπερνομαρχία Αθηνών-Πειραιώς επέτρεψε στο νέο κόμμα να καταγράψει διψήφιο ποσοστό (13.6%) στην πρώτη έκθεσή του στη λαϊκή ψήφο. Πέτυχε έτσι να κάνει από την αρχή ιδιαίτερα αισθητή την παρουσία του, να συγκεντρώσει το ενδιαφέρον των πολιτικών αναλυτών και να τροφοδοτήσει σειρά συζητήσεων για τη μελλοντική του προοπτική με ορίζοντα τις επερχόμενες βουλευτικές εκλογές. Ο ΛΑΟΣ, τελικά, δεν υπερέβη το όριο του 3% στις εκλογές του 2004, ωστόσο το 2.19% που συγκέντρωσε αποτελεί την καλύτερη επίδοση κόμματος του χώρου από το 1977, όταν η *Εθνική Παράταξις* (ΕΠ) είχε αναδειχθεί τέταρτο κόμμα με 6.82% των ψήφων.

Υπάρχουν κοινά στοιχεία μεταξύ ΛΑΟΣ και ΕΠ; Το κόμμα του Γ.Καρατζαφέρη αποτελεί μετεξέλιξη της ΕΠ ή είναι κάτι εντελώς διαφορετικό, μια μετα-μοντέρνα έκφραση της άκρας δεξιάς ή ένα κομματικό μόρφωμα που απλώς επιχειρεί να κερδίσει την υποστήριξη των απολίτικων ψηφοφόρων; Τελικά, υπάρχει ακροδεξιά ψήφος και ποια είναι τα χαρακτηριστικά της; Κατευθύνεται αποκλειστικά προς ένα ή περισσότερα κόμματα, που εκφράζουν προνομιακά το χώρο – στην προκειμένη περίπτωση ο ΛΑΟΣ - ή λίγο-πολύ διαπερνά οριζόντια ολόκληρο το φάσμα των πολιτικών κομμάτων; Οι ακροδεξιοί ψηφοφόροι είναι φορείς μιας συγκροτημένης ιδεολογίας με σαφείς θέσεις για μια σειρά από διακυβεύματα ή κυριαρχεί ο μηδενισμός και το απολίτικο στοιχείο;

Πριν επιχειρήσουμε να απαντήσουμε στα παραπάνω ερωτήματα, στηριζόμενοι στα ευρήματα δύο ειδικά στοχευμένων ερευνών της VPRC, είναι σκόπιμο να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη της εκλογικής επιρροής των κομμάτων του χώρου της άκρας δεξιάς στην τριακονταετία της μεταπολίτευσης.

Τα κόμματα της άκρας δεξιάς και η εκλογική τους επιρροή στη μεταπολίτευση

Η ΕΠ, έκφραση φιλοβασιλικών και φιλοδικτατορικών στοιχείων, με αρχηγό τον Στ. Στεφανόπουλο και συμμετοχή κορυφαίων εκπροσώπων του πολιτικού προσωπικού της προδικτατορικής Δεξιάς (όπως ο αρχηγός της ή ο υπουργός της οκταετίας Καραμανλή Στ. Θεοτόκης), ελέω εκλογικού συστήματος περιορίστηκε το 1977 σε πενιχρή κοινοβουλευτική εκπροσώπηση (εξέλεξε πέντε βουλευτές από την α΄ κατανομή, στους οποίους δεν συμπεριλαμβανόταν ο Στεφανόπουλος). Το ποσοστό της ΕΠ ήταν σχεδόν επταπλάσιο της επίδοσης της *Εθνικής Δημοκρατικής Ενώσεως* (ΕΔΕ) του Π. Γαρουφαλιά, «πέτρας του σκανδάλου» των γεγονότων του Ιουλίου 1965, στην πρώτη απόπειρα του χώρου να αποκτήσει παρουσία στο νέο πολιτικό σκηνικό που διαμορφωνόταν στη μεταπολίτευση. Με πολύ νωπές ακόμη τις μνήμες από την επτάχρονη δικτατορία και το ρόλο του βασιλικού θεσμού τουλάχιστον κατά την προηγούμενη δεκαετία, στις εκλογές του 1974 η ΕΔΕ υπερέβη οριακά τη μία ποσοστιαία μονάδα (συγκέντρωσε 1.08 %) και έμεινε εκτός Βουλής.

Στη διάρκεια της τετραετίας έως το 1981 σταδιακά όλοι οι βουλευτές της ΕΠ αποχώρησαν από το κόμμα – οι περισσότεροι εντάχθηκαν στη *Νέα Δημοκρατία* στο πλαίσιο της διεύρυνσης που πραγματοποίησε, κυρίως προς το Κέντρο και δευτερευόντως προς τα δεξιά της, προκειμένου να εξασφαλισθεί η προεδρική πλειοψηφία των 180 ψήφων και να εκλεγεί ο Κ. Καραμανλής στο ύπατο αξίωμα της χώρας.

Στις επόμενες εκλογές (1981) ουσιαστικά η ΕΠ δεν υπήρχε πια. Το κόμμα που επιχείρησε να αποτελέσει το διάδοχο σχήμα της, το *Κόμμα Προοδευτικών* (ΚΠ) του Σπ. Μαρκεζίνη, περιορίστηκε τελικά στο 1/4 της επιρροής της του 1977 (1.69%), είχε καλύτερη παρουσία στις ευρωεκλογές, οι οποίες διεξήχθησαν ταυτόχρονα με τις βουλευτικές (1.95%) και πέτυχε να εκλέξει έναν εκπρόσωπό του στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Η «δοτή» πρωθυπουργία Μαρκεζίνη και ο πρωταγωνιστικός ρόλος που διαδραμάτισε στο «πέρισμα» πολιτικοποίησης του Γ. Παπαδόπουλου παραπέμπει στην υιοθέτηση πιο ακραίων θέσεων από τον ίδιο και, επομένως, σηματοδοτεί τη μετεξέλιξη του ΚΠ από εναλλακτική έκφραση της προδικτατορικής Δεξιάς σε κυρίαρχο σχήμα της Ακροδεξιάς, με ευθείες αναφορές στο χουντικό καθεστώς και το βασιλικό θεσμό. Το ΚΠ ιδρύθηκε τον Φεβρουάριο του 1955, έναν περίπου χρόνο μετά τη ρήξη του Μαρκεζίνη με τον τότε πρωθυπουργό Αλ. Παπάγο και την αποχώρησή του από την κυβέρνηση (ήταν πανίσχυρος υπουργός Συντονισμού και ο πιθανότερος διάδοχος του Παπάγου). Στα χρόνια που ακολούθησαν το ΚΠ έπαιξε ρόλο μπαλαντέρ, συμμαχώντας τότε με το Κέντρο (ΕΚ, 1961) και τότε με τη Δεξιά (ΕΡΕ, 1964). Οι συνεργασίες αυτές εξασφάλιζαν μεγαλύτερη κοινοβουλευτική εκπροσώπηση στο κόμμα (14 έδρες το 1961 και

8 το 1964) σε σχέση με τις έδρες που καταλάμβανε όποτε επέλεγε την αυτόνομη κάθοδο (συγκέντρωσε το 2.2% των ψήφων και δεν εξέλεξε βουλευτή το 1956, ενώ το 1963 η επιρροή του έφθασε το 3.7% και κέρδισε δύο έδρες). Στις εκλογές του 1958 είχε εκλέξει ένα βουλευτή συμμετέχοντας στο συνασπισμό της ΠΑΔΕ (*Προοδευτική Αγροτική Δημοκρατική Ένωση*: εκτός του ΚΠ μετείχαν ακόμη τρία μικρά κόμματα: ΕΠΕΚ, ΔΚΕΛ και ΚΑΕ).

Το ΚΠ θα παραμείνει μονοπωλιακή έκφραση της Άκρας Δεξιάς έως τις ευρωεκλογές του 1984, όταν η επιρροή του συρρικνώθηκε στο 0.17%. Ένα νέο κόμμα, η *Εθνική Πολιτική Ένωση* (ΕΠΕΝ), έφθασε σε αυτές τις εκλογές το 2.29% των ψήφων και εξέλεξε έναν ευρωβουλευτή, τον πρόεδρό της Χρ. Δημητριάδη, τον οποίο διαδέχθηκε αργότερα (1987) ο υφυπουργός παρά τω πρωθυπουργώ της κυβέρνησης Μαρκεζίνη Σπ. Ζουρνατζής. Προβάλλοντας εμφιατικά το διάυλο επικοινωνίας που διατηρούσε με τον έγκλειστο στις φυλακές Κορυδαλλού πρώην δικτάτορα, καθώς και τις σχέσεις της με τα «αδελφά» κόμματα της Ευρώπης – το *Εθνικό Μέτωπο* του Ζ. Μ. Λεπέν στη Γαλλία, το κόμμα του Γ. Στράους στη Γερμανία κ.ά.- αναδείχθηκε σε απόλυτο κυρίαρχο του χώρου για την επόμενη δεκαετία. Στις ευρωεκλογές του 1984 συμμετέχει, επίσης για πρώτη φορά, το *Ενιαίο Εθνικιστικό Κίνημα* (ΕΝΕΚ), έκφραση των υποστηρικτών του καθεστώτος Ιωαννίδη, που περιορίστηκε στο 0.09% των ψήφων.

Η επιρροή της ΕΠΕΝ θα μειωθεί σημαντικά στις βουλευτικές του 1985 (0.6%), για να περιοριστεί στο μισό (0.32%) τον Ιούνιο του 1989.

Ως και τις εκλογές του 2000 η αθροιστική επιρροή που καταγράφουν σε βουλευτικές εκλογές οι κομματικές εκφράσεις του χώρου της Άκρας Δεξιάς συρρικνώνεται σε επίπεδα που στην καλύτερη περίπτωση (εκλογές 1996 και 2000) προσεγγίζουν τη μισή ποσοστιαία μονάδα, ενώ στη χειρότερη μόλις που υπερβαίνουν το 0.1% (εκλογές 1990 και 1993). Στις τρεις εκλογικές αναμετρήσεις για το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο της ίδιας περιόδου τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν σαφώς υψηλότερα, ακολούθησαν όμως πτωτική πορεία – από 1.4% το 1989 περιορίστηκαν στο 0.9% δέκα χρόνια αργότερα.

Στις ευρωεκλογές που διεξήχθησαν ταυτόχρονα με τις εθνικές εκλογές του Ιουνίου 1989 η ΕΠΕΝ βρέθηκε πολύ κοντά στην κατάληψη μιας έδρας (έφθασε στο 1.16%), ενώ το ΕΝΕΚ συγκέντρωσε 0.23%.

Η προσπάθεια επίτευξης αυτοδυναμίας από τη ΝΔ την περίοδο 1989-1990 ανέδειξε σε διακύβευμα-ταμπού την αποφυλάκιση των πρωταιτίων του πραξικοπήματος και τροφοδότησε έντονη σεναριολογία σχετικά με διαπραγματεύσεις μεταξύ ΝΔ και άκρας δεξιάς, ειδικά μετά την απόφαση της ΕΠΕΝ να μη λάβει μέρος στις εκλογές του Νοεμβρίου. Είναι ενδεικτικό, ότι στις εκλογές του 1990, όταν η ΝΔ κατέκτησε την αυτοδυναμία, η αθροιστική επιρροή της άκρας δεξιάς - *Εθνικό Κόμμα* (μετονομασία της ΕΠΕΝ) και *Εθνικιστική Συμπράταξις* – καταγράφηκε

στο 0.13%. Σε αυτά τα επίπεδα διατηρείται και στις επόμενες εκλογές (1993) – η ακροδεξιά εκπροσωπείται αυτή τη φορά μόνο από το *Εθνικό Κόμμα* με την προσθήκη του ονόματος της ΕΠΕΝ στον τίτλο του σε μια προσπάθεια σύνδεσης με το πρόσφατο παρελθόν του χώρου.

Στις ευρωεκλογές του 1994 το *Εθνικό Κόμμα-ΕΠΕΝ* κερδίζει την όγδοη θέση με 0.78% των ψήφων. Σε αυτές μετέχουν για πρώτη φορά και καταγράφουν περιθωριακή παρουσία η νεοναζιστική οργάνωση *Χρυσή Αυγή* (συγκεντρώνει 0.11%), καθώς και η *Εθνικιστική Παράταξις* (0.06%).

Η τελευταία συμμετοχή της ΕΠΕΝ σε βουλευτικές εκλογές (χωρίς ταυτόχρονη χρήση του τίτλου του *Εθνικού Κόμματος* αυτή τη φορά) πραγματοποιείται το 1996. Τα ποσοστά της παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα (0.24%). Για πρώτη φορά μετέχουν σε βουλευτικές εκλογές το *Κόμμα Ελληνισμού* (0.18%) με επικεφαλής τον Σωτ. Σοφιανόπουλο και η *Χρυσή Αυγή* (0.07%).

Δύο νέοι σχηματισμοί παίρνουν μέρος στις ευρωεκλογές του 1999. Η *Πρώτη Γραμμή* με αρχηγό τον Κ. Πλεύρη, ηγέτη παλαιότερα του κόμματος της 4^{ης} *Αυγούστου*, συγκεντρώνει 0.75% των ψήφων και αναδεικνύεται πρώτη δύναμη στο χώρο. Το *Ελληνικό Μέτωπο* του Μ.Βορίδη περιορίζεται στο 0.12%.

Στις βουλευτικές του 2000 η ακροδεξιά θα διατηρήσει την επιρροή της στα επίπεδα των εκλογών του 1996 – περίπου μισή ποσοστιαία μονάδα. Η *Εθνική Συμμαχία* με επικεφαλής τον Γρ. Μιχαλόπουλο, εκδότη της εφημερίδας «Ελευθερη Ώρα», της μοναδικής καθημερινής έκφρασης φιλοβασιλικών και φιλοδικτατορικών θέσεων τις δύο τελευταίες δεκαετίες, φθάνει το 0.21% και ακολουθεί η *Πρώτη Γραμμή* με 0.18%. Το *Κόμμα Ελληνισμού* περιορίζεται στο 0.09%.

Από τα κόμματα του χώρου που είχαν μετάσχει στις εκλογές του 2000 η *Πρώτη Γραμμή* και το *Κόμμα Ελληνισμού* ενσωματώθηκαν στο ΛΑΟΣ. Οι αρχηγοί και των δύο κομμάτων έχουν στο ενεργητικό τους πληθώρα τηλεοπτικών εμφανίσεων με προσωπικές εκπομπές στο κανάλι *THΛEACTY* (πρώην *TELECITY*) του Γ. Καρατζαφέρη. Το 2004 ο Κ.Πλεύρης μετείχε στο ψηφοδέλτιο του ΛΑΟΣ στην Α΄Αθηνών, ενώ ο Σωτ.Σοφιανόπουλος στη Β΄Αθηνών. Ο τελευταίος ήταν υποψήφιος νομάρχης Αθηνών με τον συνδυασμό Καρατζαφέρη στις εκλογές του 2002.

Η πολιτική και ιδεολογική φυσιογνωμία των ψηφοφόρων του ΛΑΟΣ

Ας προχωρήσουμε τώρα στη συνοπτική παρουσίαση ορισμένων βασικών διαπιστώσεων στη βάση δύο ειδικών ερευνών της VPRC. Η πρώτη εξ'αυτών πραγματοποιήθηκε ένα χρόνο πριν τις βουλευτικές εκλογές, την περίοδο 8-29 Μαρτίου 2003 και ήταν πανελλαδική με δείγμα 1.250 ατόμων. Η συγκυρία κατά την οποία διεξήχθη ήταν η αρνητική κατάληξη των συνομιλιών για το

Κυπριακό στη Χάγη και η έναρξη του πολέμου στο Ιράκ. Η δεύτερη έγινε ακριβώς ένα χρόνο μετά, την ημέρα των βουλευτικών εκλογών (7 Μαρτίου 2004) και ήταν τηλεφωνική σε δείγμα 2.655 ατόμων, ενώ συμπληρώθηκε και με την κατάλληλη επεξεργασία των ευρημάτων από τις εβδομαδιαίες τηλεφωνικές έρευνες του βαρόμετρου παρακολούθησης πολιτικών τάσεων, οι οποίες είχαν πραγματοποιηθεί προεκλογικά (κατά την περίοδο 19 Ιανουαρίου-5 Μαρτίου) από τη VPRC για λογαριασμό της εφημερίδας *Καθημερινή* (αθροιστικό δείγμα: 16.443 ατόμων).

Ο ΛΑΟΣ συγκεντρώνει τα υψηλότερα ποσοστά του στις τάξεις των ψηφοφόρων που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν *απολίτικοι* ή *μηδενιστές*. Πρόκειται για ψηφοφόρους οι οποίοι είτε εμφανίζονται εντελώς αδιάφοροι ή έχουν μια μηδενιστική θεώρηση για τα πολιτικά πράγματα. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της δημοσκόπησης της ημέρας των εκλογών, η επιρροή του μεταξύ των ψηφοφόρων που δηλώνουν ότι *δεν είναι τίποτα*, δηλ. ούτε δεξιοί, ούτε αριστεροί, ούτε κεντρώοι φθάνει το 7%, είναι δηλαδή τρεις φορές μεγαλύτερη από τον εθνικό μέσο όρο του κόμματος. Ο ΛΑΟΣ υποστηρίζεται ακόμη από το 5% των αντικομματικών ψηφοφόρων, από το 3% αυτών που δηλώνουν ότι συμπαθούν τα κόμματα και μόλις από το 1% όσων αισθάνονται ταυτισμένοι με κάποιο κόμμα. Το ποσοστό του φθάνει το 3% στις τάξεις των ψηφοφόρων που δηλώνουν ότι δεν είναι πολιτικοποιημένοι και δεν παρακολούθησαν τα δελτία ειδήσεων στην τηλεόραση κατά την προεκλογική περίοδο, ενώ υποστηρίζεται από το 2% όσων χαρακτηρίζουν τους εαυτούς τους πολιτικοποιημένους και παρακολούθησαν λίγο, αρκετά ή πολύ δελτία ειδήσεων.

Το μεγαλύτερο τμήμα των ψηφοφόρων του ΛΑΟΣ, περίπου ένας στους τρεις (30%), δηλώνουν αδυναμία αυτοπροσδιορισμού σε κάποιο ιδεολογικό ρεύμα. Δεν τους εκφράζει καμία από τις εννέα διαφορετικές επιλογές ιδεολογικού ρεύματος που τίθενται στη διάθεσή τους από την έρευνα του 2003. Το ποσοστό αυτό είναι μεν το υψηλότερο από όλα τα κόμματα, ωστόσο δεν πρέπει να αγνοηθεί ότι σχεδόν παρόμοια ποσοστά παρατηρούνται σε όλα τα κόμματα της πολιτικής σκηνής. Από τους υπόλοιπους ψηφοφόρους του ΛΑΟΣ οι περισσότεροι αυτοπροσδιορίζονται ως *εθνικιστές* (17.9%), ενώ οι επιλογές *φιλελεύθεροι* και *νεοφιλελεύθεροι* συγκεντρώνουν περίπου από 15% όσων δήλωναν ότι προτίθενται να ψηφίσουν ΛΑΟΣ στις βουλευτικές εκλογές (15.6% και 14.7% αντίστοιχα). Ένας στους δέκα περίπου υποστηρικτές του ΛΑΟΣ θεωρεί τον εαυτό του *σοσιαλιστή* ή *σοσιαλδημοκράτη*.

Τόσο οι ψηφοφόροι της ΝΔ όσο και οι ψηφοφόροι του ΛΑΟΣ αυτοτοποθετούνται (κατά μέσο όρο) στο ίδιο σημείο, στο μέσον μεταξύ των θέσεων 7 και 8, στη δεκαβάθμια κλίμακα Αριστερά – Δεξιά. Οι μισοί από όσους δηλώνουν την πρόθεσή τους να ψηφίσουν ΝΔ ή ΛΑΟΣ τοποθετούνται στις τρεις ακραίες θέσεις στη δεξιά πλευρά της κλίμακας (θέσεις 8-10), είναι όμως διαφορετικός ο τρόπος με τον οποίο κατανέμονται σε καθεμιά από αυτές. Συγκεκριμένα, οι

ψηφοφόροι της ΝΔ εμφανίζονται ισόρροπα καταναμημένοι, από 1/6 περίπου σε κάθε τιμή, ενώ το 25% του συνόλου των ψηφοφόρων του ΛΑΟΣ δηλώνουν *απόλυτα δεξιοί* (θέση 10), 17.7% βρίσκεται στη θέση 9 και μόλις 7.8% στη θέση 8.

Αν και ο σκληρός πυρήνας ψηφοφόρων του ΛΑΟΣ βρίσκεται στις ακραίες τιμές του δεξιού τμήματος της κλίμακας, υπάρχει και ένα σημαντικό μέρος των ψηφοφόρων του, περίπου το 1/3, το οποίο τοποθετείται στο «μεσαίο χώρο» (θέσεις 4-6). Στις ίδιες θέσεις βρίσκουμε το 1/4 όσων προτίθενται να ψηφίσουν ΝΔ. Κανένας ψηφοφόρος του κόμματος δεν καταγράφεται στις ακραίες αριστερές θέσεις της κλίμακας (1-2), ενώ σχεδόν ανύπαρκτη είναι η επιρροή του στη θέση 3.

Το προφίλ του ψηφοφόρου του ΛΑΟΣ, όπως σκιαγραφείται μέσα από τις απαντήσεις που δόθηκαν για μια σειρά ζητήματα που άπτονται δικαιωμάτων και προτεινόμενων (συζητούμενων) κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί *συντηρητικό*. Αυτό ωστόσο, πάντοτε με βάση τα ευρήματα της έρευνας του 2003, δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι ο υποστηρικτής του κόμματος του Καρατζαφέρη είναι πιο συντηρητικός, π.χ. από τον ψηφοφόρο της ΝΔ. Οι φορείς συντηρητικών θέσεων είναι, έστω και ασύμμετρα, διασπαρμένοι σχεδόν σε ολόκληρο το φάσμα του πολιτικού σκηνικού.

Περίπου εννέα στους δέκα ψηφοφόρους του ΛΑΟΣ τίθενται εναντίον της κατάργησης της διδασκαλίας των θρησκευτικών στα σχολεία. Το ποσοστό αυτό είναι ελαφρώς μεγαλύτερο από τα αντίστοιχα ποσοστά των ψηφοφόρων ΝΔ, ΠΑΣΟΚ και ΔΗΚΚΙ, ενώ την άποψη αυτή ασπάζονται επίσης οι έξι στους δέκα ψηφοφόρους των κομμάτων της Αριστεράς (ΚΚΕ και ΣΥΝ). Αντίθετοι στην κατάργηση της αναγραφής του θρησκευόμενου στις ταυτότητες εμφανίζονται οι οκτώ από τους δέκα ψηφοφόρους του ΛΑΟΣ (76.8%). Το αντίστοιχο ποσοστό στις τάξεις των ψηφοφόρων της ΝΔ υπερβαίνει το 80% (φθάνει το 83.1%). Περίπου έξι στους δέκα ψηφοφόρους του ΛΑΟΣ θεωρούν ότι πρέπει να καταργηθεί η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων, είναι αρνητικοί στο ενδεχόμενο να απαγορευθούν οι εκτρώσεις και υποστηρίζουν το διαχωρισμό της εκκλησίας από το κράτος. Σχεδόν τρεις στους τέσσερις ψηφοφόρους του κόμματος τίθενται κατά της αποποινικοποίησης των «μαλακών ναρκωτικών», όσοι περίπου και στις τάξεις των δύο μεγάλων κομμάτων. Μόνο οι ψηφοφόροι του ΣΥΝ είναι σχετικώς υπέρ της αποποινικοποίησης - ένας στους δύο έχει αυτή την άποψη. Υπέρ του σεβασμού των δικαιωμάτων των κατηγορούμενων για τρομοκρατικές ενέργειες τοποθετούνται περισσότεροι ψηφοφόροι του ΛΑΟΣ (46.9%) από ψηφοφόρους της ΝΔ (31.7%), αλλά και του ΠΑΣΟΚ (34.9%). Το μεγαλύτερο μέρος των ψηφοφόρων του ΛΑΟΣ θεωρεί ότι πρέπει να προστατεύονται τα δικαιώματα της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη. Ωστόσο, μόνο στις τάξεις των ψηφοφόρων του κόμματος του Γ.Καρατζαφέρη το ποσοστό που υποστηρίζει αυτή την άποψη

βρίσκεται κάτω από το 50 % (είναι 43.2 %), ενώ και η διαφορά του ποσοστού των ψηφοφόρων του κόμματος που τάσσεται υπέρ της προστασίας των δικαιωμάτων από αυτούς που είναι αντίθετοι είναι η μικρότερη μεταξύ όλων των κομμάτων – λιγότερο από 8 ποσοστιαίες μονάδες. Το ίδιο ποσοτικός τμήμα ψηφοφόρων ΛΑΟΣ, ΝΔ και ΔΗΚΚΙ αντιτίθενται στην προστασία των δικαιωμάτων της μειονότητας της Θράκης - περίπου το 1/3.

Οι ψηφοφόροι του ΛΑΟΣ συμπαθούν λιγότερο τους ακροδεξιούς από ότι τους ακροαριστερούς ή τους ομοφυλόφιλους, ενώ δεν φαίνεται να έχουν σοβαρό πρόβλημα με τις φεμινίστριες (συγκριτικά βεβαίως, καθώς πρόκειται για απαντήσεις που δόθηκαν σε «κλειστή» ερώτηση). Οι ακροαριστεροί θεωρούνται «λιγότερο συμπαθητική» ομάδα από το 26.2% στις τάξεις των υποστηρικτών του ΛΑΟΣ, ποσοστό δύομισι φορές μεγαλύτερο απ' ότι στο σύνολο του δείγματος. Προκαλεί εντύπωση ότι περισσότεροι ψηφοφόροι, το 28.9%, θεωρούν «λιγότερο συμπαθητικούς» τους ακροδεξιούς όταν στο σύνολο του δείγματος το αντίστοιχο ποσοστό είναι 21.7%. Επίσης, οι ψηφοφόροι του ΛΑΟΣ εμφανίζονται περισσότερο ανεκτικοί απέναντι στους ομοφυλόφιλους – 21.6% τους θεωρούν ως τη λιγότερο συμπαθή ομάδα όταν περίπου το 1/5 του συνόλου του δείγματος έχει την ίδια γνώμη.

Ο ΛΑΟΣ, όπως προκύπτει από την έρευνα της ημέρας των εκλογών, είναι κατά βάση ανδρικό κόμμα, καθώς η αναλογία ανδρικής / γυναικείας ψήφου είναι 3:1. Συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό του (3%) στη δυναμική ηλικία των 35-44 ετών. Με εξαίρεση τους ηλικιωμένους ψηφοφόρους που δίνουν μόλις μια ποσοστιαία μονάδα στο ΛΑΟΣ, το κόμμα του Γ.Καρατζαφέρη ψηφίζεται από το 2% των ψηφοφόρων που ανήκουν στις υπόλοιπες ηλικιακές κατηγορίες.

Η υπόθεση (στερεότυπο) ότι ένα κόμμα με τις θέσεις του ΛΑΟΣ απευθύνεται στα κατώτατα οικονομικά και μορφωτικά στρώματα του πληθυσμού και στα λιγότερο δυναμικά τμήματά του, δεν επιβεβαιώνεται από τα ευρήματα της έρευνας. Αντίθετα προκύπτει ότι καταγράφει τα υψηλότερα ποσοστά του στους απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, όπου συγκεντρώνει 3%, έναντι 2% των απόφοιτων μέσης εκπαίδευσης, όσων έχουν φοιτήσει στο δημοτικό χωρίς να το ολοκληρώσουν και των αναλφάβητων και μόλις 1% των αποφοίτων δημοτικού. Επίσης, φθάνει το 4% μεταξύ των εργοδοτών-επιχειρηματιών και το 3% των ελεύθερων επαγγελματιών και των μισθωτών του ιδιωτικού τομέα. Περιορίζεται στο 2% των αγροτών, των επαγγελματιοβιοτεχνών, των μισθωτών του δημόσιου τομέα και των ανέργων – τόσο αυτών που έχουν εργαστεί παλαιότερα όσο και εκείνων που μπαίνουν πρώτη φορά στην αγορά εργασίας - και στο 1% των νοικοκυρών, των συνταξιούχων του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα και των φοιτητών.

Περίπου ένας στους τέσσερις ψηφοφόρους (22.9%) θεωρεί ότι ο ΛΑΟΣ ως κόμμα είναι απαραίτητος για τον τόπο. Το 6% του συνόλου του δείγματος μάλιστα θεωρεί τον ΛΑΟΣ *εντελώς απαραίτητο*. Η συντριπτική πλειοψηφία των ψηφοφόρων που δηλώνουν το 2003 την πρόθεση να ψηφίσουν ΛΑΟΣ (88.8 %) ενστερνίζεται την άποψη ότι το νέο κόμμα είναι απαραίτητο για τον τόπο. Μεταξύ των ψηφοφόρων που δηλώνουν ότι προτίθενται να ψηφίσουν κάποιο από τα υπόλοιπα κόμματα υψηλό είναι το ποσοστό όσων επιλέγουν ΔΗΚΚΙ που έχει την ίδια άποψη (45.1%).

Το ποσοστό αυτών που εκφράζουν τη συγκεκριμένη θέση αυξάνεται όσο δεξιότερα κινούμαστε στην κλίμακα Αριστερά – Δεξιά. Έτσι, ο ΛΑΟΣ θεωρείται απαραίτητος για τον τόπο από σχεδόν το 1/3 (32.8%) των ψηφοφόρων που αυτοπροσδιορίζονται ως *δεξιοί*, περίπου από έναν στους τέσσερις (26.3%) *κεντροδεξιούς* ψηφοφόρους, από το 22.9% των *κεντρώων*, το 18.6% των *κεντροαριστερών* και το 12.7 % των *αριστερών*. Αυτός ο συσχετισμός αποτυπώνεται *grosso modo* και στη δημοσκοπήση της ημέρας των εκλογών. Συγκεκριμένα, το κόμμα του Γ. Καρατζαφέρη ψηφίζει το 3% όσων δηλώνουν *δεξιοί*, το 2% όσων δηλώνουν *κεντρώοι* και το 1% όσων δηλώνουν *αριστεροί*.

Οιονεί ψηφοφόροι του ΛΑΟΣ (*απαντούν σίγουρα ή μάλλον ναι* στην ερώτηση *αν θα μπορούσατε να ψηφίσετε ένα τέτοιο κόμμα;*) είναι το 14.3% του δείγματος της έρευνας του 2003. Από αυτό το ποσοστό, το 4.2% δηλώνει απόλυτα σίγουρο ότι θα μπορούσε να τον ψηφίσει, ενώ το 10.1% εμφανίζεται διστακτικότερο. Αντίθετα, σίγουρο ότι δεν θα ψήφιζε ΛΑΟΣ δηλώνει το 54.8% και ότι μάλλον δεν θα τον ψήφιζε το 12.6%.

Οι οιονεί ψηφοφόροι του ΛΑΟΣ σε ποσοστό 21.1% δηλώνουν ότι ελκύονται από τις νέες ιδέες που προσβύει (*καινούργιο-αλλαγή*), ενώ το 18.1% θεωρεί ως βασικό λόγο για την υπερψηφισή του την ιδεολογική εγγύτητα που αισθάνονται με το κόμμα (18.1%). Η προσωπικότητα του αρχηγού του, ο οποίος θεωρείται *αυθεντικός-αληθινός-αγωνιστής*, όπως και οι εθνικοί λόγοι (οι ιδέες της *Ελλάδας* και της *Πατρίδας*) αποτελούν ακόμη δύο λόγους για την οιονεί υποστήριξη του ΛΑΟΣ (όπως δηλώνει το 16% του δείγματος). Σε χαμηλότερα επίπεδα καταγράφεται ο αντικομματισμός (*δεν θέλω τα μεγάλα κόμματα* - 11.9%), ενώ ακόμη χαμηλότερα ποσοστά αποσπά η θρησκευτική πίστη (6.4%), η άποψη ότι το κόμμα και ο αρχηγός του βρίσκονται κοντά στο λαό (2.4%) ή ότι εκφράζει καλύτερα το θεσμό της οικογένειας (0.6%).

Στην αντίπερα όχθη, περίπου ένας στους τρεις από αυτούς που δηλώνουν ότι δεν θα μπορούσαν να ψηφίσουν τον ΛΑΟΣ (*σίγουρα ή μάλλον*) προτάσσει την ιδεολογική απόσταση (*διαφωνία-αντίθετες θέσεις-κομματική απόσταση-ακροδεξιό-εθνικιστικό-φιλοβασιλικό*), ενώ ένας στους τέσσερις δικαιολογεί τη στάση του με κρίσεις για την προσωπικότητα του Γ.Καρατζαφέρη (*στερείται πολιτικών προσόντων και είναι ακραίος, φανατικός, υπερβολικός, απόλυτος,*

οπισθοδρομικός). Το κόμμα αυτό δεν με εκπράζει ή δεν μου αρέσει δηλώνει περίπου ένας στους έξι ψηφοφόρους από όσους απέκλεισαν το ενδεχόμενο να ψηφίσουν ΛΑΟΣ.

Οι επτά από τους δέκα ψηφοφόρους που θα επέλεγαν χωρίς δισταγμό ΛΑΟΣ προέρχονται από τη ΝΔ. Συγκεκριμένα, το 6.9% των ψηφοφόρων της ΝΔ του 2000 εκφράζει βεβαιότητα υπερψήφισης του ΛΑΟΣ στις βουλευτικές εκλογές. Οι τρεις άλλοι οιονεί ψηφοφόροι του ΛΑΟΣ προέρχονται ένας από το ΠΑΣΟΚ, ένας από το ΔΗΚΚΙ, ενώ ένας είχε ψηφίσει ΚΚΕ ή κάποιο από τα λοιπά κόμματα. Δεν καταγράφεται στην έρευνα ψηφοφόρος του ΣΥΝ του 2000 που να δηλώνει ότι σίγουρα θα ψήφιζε ΛΑΟΣ.

Σύμφωνα με τα ευρήματα της δημοσκόπησης της ημέρας των εκλογών το κόμμα του Γ. Καρατζαφέρη ψηφίστηκε στις εκλογές του 2004 από το 2% των ψηφοφόρων της ΝΔ του 2000, το 8% των ψηφοφόρων του ΔΗΚΚΙ, το 22% των ψηφοφόρων των λοιπών κομμάτων – πρόκειται για τη δεύτερη μεγαλύτερη μετατόπιση στις τάξεις των ψηφοφόρων των λοιπών κομμάτων του 2000, καθώς το 31% εξ' αυτών κατευθύνθηκε προς τη ΝΔ.

Το 11% όσων ψήφισαν διαφορετικό κόμμα στις εκλογές του 2004 σε σχέση με αυτό που είχαν ψηφίσει το 2000 επέλεξε ΛΑΟΣ. Το κόμμα του Γ.Καρατζαφέρη κατέγραψε μεγαλύτερη επιρροή στις τάξεις των νέων ψηφοφόρων - κέρδισε το 3% όσων ψήφισαν για πρώτη φορά έναντι 2% των «παλαιών» ψηφοφόρων.

Ένας στους τρεις ψηφοφόρους του ΛΑΟΣ είχε ψηφίσει ΝΔ στις εκλογές του 2000, ενώ ένας στους πέντε προέρχεται από το ΠΑΣΟΚ. Επίσης, ένας στους πέντε είχε επιλέξει την αποχή ή είχε ψηφίσει λευκό ή άκυρο στις προηγούμενες εκλογές. Το 6% είχε ψηφίσει ΔΗΚΚΙ, 3% ΚΚΕ, 1% ΣΥΝ και 13% κάποιο από τα άλλα κόμματα. Οι νέοι ψηφοφόροι (όσοι ψήφισαν για πρώτη φορά το 2004) αντιπροσωπεύουν το 4% της συνολικής επιρροής του ΛΑΟΣ.

Η έρευνα της ημέρας των εκλογών κατέγραψε επίσης αξιοσημείωτη ρευστότητα στο εκλογικό ακροατήριο του ΛΑΟΣ. Το 5% των ψηφοφόρων που αποφάσισαν λίγες μέρες πριν τις εκλογές στράφηκε προς το ΛΑΟΣ, όπως και το 4% αυτών που επέλεξαν την «τελευταία στιγμή». Από αυτούς που είχαν αποφασίσει μερικές εβδομάδες πριν, ΛΑΟΣ ψήφισε το 3%, ενώ την ίδια απόφαση είχε λάβει το 2% των ψηφοφόρων που είχαν καταλήξει στην επιλογή τους πολύ καιρό πριν τις εκλογές.

Προνομιακό κοινό του είναι οι δυσαρεστημένοι και οι ανασφαλείς οικονομικά ψηφοφόροι, που θεωρούν αρνητική εξέλιξη την ευρωπαϊκή ενοποίηση και δεν εμπιστεύονται την τηλεόραση και τις δημοσκοπήσεις. Σχεδόν ένας στους δέκα ψηφοφόρους που δηλώνουν ότι ψήφισαν για διαμαρτυρία, επέλεξαν το ΛΑΟΣ. Αναδείχθηκε έτσι σε τρίτο κόμμα διαμαρτυρίας, αμέσως μετά το ΚΚΕ και το ΔΗΚΚΙ (14% και 8% αντίστοιχα) και λίγο πάνω από τον ΣΥΝ (8%). Ψηφίστηκε από το 3% όσων δηλώνουν ότι η προσωπική οικονομική κατάστασή τους

χειροτέρευσε, όσων πιστεύουν ότι υπάρχει μεγάλη δυσκολία και δεν μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες τους με το εισόδημα που κερδίζουν και όσων αισθάνονται ανασφαλείς. Επίσης, ο ΛΑΟΣ υποστηρίχθηκε από το 2% αυτών που χαρακτηρίζουν στάσιμη την οικονομική κατάστασή τους, όσων θεωρούν ότι υπάρχει δυσκολία, τα καταφέρνουν, ζουν άνετα και νιώθουν ασφαλείς. Τέλος, μεταξύ των ψηφοφόρων που πιστεύουν ότι η οικονομική κατάστασή τους βελτιώθηκε ο ΛΑΟΣ περιορίζεται στο 1%. Από το σύνολο των ψηφοφόρων που δηλώνουν «φοβισμένοι» απέναντι στην ευρωπαϊκή ενοποίηση το 5% κατευθύνθηκε προς το ΛΑΟΣ. Μεταξύ των ευρωσκεπτικιστών (επιφυλακτικοί-αδιάφοροι) ψηφίζεται από το 3% και μόλις από το 1% των αισιόδοξων για την πορεία της Ευρώπης.

Αντί επιλόγου

Ο ΛΑΟΣ, όπως προκύπτει από τα ευρήματα των δύο ερευνών της VPRC, απευθύνεται κατά βάση στην *απολίτικη* και την *αντιπολιτική (αντικομματική)* ψήφο. Ενδεικτικό γι' αυτό ότι υποστηρίζεται από σημαντικό τμήμα όσων είχαν ψηφίσει λευκό ή άκυρο στις εκλογές του 2000. Ο σκληρός πυρήνας των ψηφοφόρων που εντοπίζονται ήδη στην έρευνα του 2003 τοποθετείται στις ακραίες τιμές στα δεξιά της κλίμακας αριστερά - δεξιά, έχει εθνικιστικές και νεο-φιλελεύθερες απόψεις και το προφίλ του θα μπορούσε γενικά να χαρακτηριστεί συντηρητικό. Αυτά τα στοιχεία ωστόσο δεν συνιστούν κατ'ανάγκη μια εντελώς διακριτή πολιτική στάση, καθώς οι κοινές αναφορές με τους ψηφοφόρους άλλων κομμάτων για μια σειρά διακυβεύματα ή θέσεις για κοινωνικά ζητήματα και θέματα δικαιωμάτων επιβεβαιώνουν την υπόθεση ότι οι ακροδεξιές απόψεις διαπερνούν οριζόντια το πολιτικό φάσμα.

Ο ΛΑΟΣ συγκεντρώνει την υποστήριξη των ευρωσκεπτικιστών και όσων πιστεύουν ότι η οικονομική τους κατάσταση έχει χειροτερεύσει, αν και υποστηρίζεται περισσότερο από δυναμικά τμήματα της κοινωνίας (επαγγελματικά, μορφωτικά, νέοι ψηφοφόροι). Με κριτήριο την προηγούμενη ψήφο προνομιακό του κοινό είναι κατά κύριο λόγο οι ψηφοφόροι της ΝΔ και δευτερευόντως του ΔΗΚΚΙ και των μικρότερων πολιτικών σχηματισμών (*Λοιπά κόμματα*).

Με βάση και τα στοιχεία της ανάλυσης που προηγήθηκε το ανοικτό ζήτημα είναι αν ο ΛΑΟΣ είναι σε θέση μεσο-μακροπρόθεσμα να διαδραματίσει έναν ιδιαίτερο ρόλο στο πολιτικό σύστημα της χώρας ως αυτόνομος πόλος στα δεξιά της ΝΔ. Η επίτευξη ενός τέτοιου στόχου συνδέεται ευθέως με τη δυνατότητα του κόμματος να διατηρήσει ανέπαφο το σκληρό πυρήνα των υποστηρικτών του, ο οποίος είναι ευδιάκριτος στα ευρήματα της έρευνας του 2003 και αποδείχθηκε ότι ακολούθησε το κόμμα του Γ. Καρατζαφέρη και στην κάλπη. Υπό αυτήν την έννοια, είναι πολύ πιθανόν το κόμμα αυτό να σταθεροποιήσει την παρουσία του στην ελληνική

πολιτική σκηνή τα επόμενα χρόνια. Είναι αξιοσημείωτο ωστόσο ότι ο ΛΑΟΣ απέτυχε να διευρύνει την επιρροή του στις εκλογές του Μαρτίου, καταγράφοντας το ποσοστό που αντιστοιχούσε ακριβώς σε αυτόν τον σκληρό πυρήνα, πράγμα που σε κάποιο βαθμό είναι δυνατό να ερμηνευθεί από την υψηλή συσπείρωση που πέτυχε η ΝΔ.

Η ιστορική εμπειρία της μεταπολίτευσης έχει δείξει ότι κόμματα που επιχειρήσαν να εκφράσουν την ακροδεξιά με την «παραδοσιακή» έννοια της συμπάθειας ή της ταύτισης με το βασιλικό θεσμό και τη δικτατορία των συνταγματαρχών (ΕΠ, ΕΠΕΝ, κ.λπ.), καθώς και σχηματισμοί που κινήθηκαν στις παρυφές της ΝΔ με τη φιλοδοξία να εξαργυρώσουν εκλογικά τη δυσaréσκεια των ψηφοφόρων της (ΠΟΛΑΝ και ΔΗΑΝΑ) στην καλύτερη περίπτωση πέτυχαν να καταγράψουν αξιοσημείωτα και ελπιδοφόρα για τη μελλοντική τους προοπτική ποσοστά σε μία ή δύο συνεχόμενες εκλογικές αναμετρήσεις. Ο κύκλος της πολιτικής τους παρουσίας όμως, ολοκληρωνόταν μετά από μία ή δύο εκλογικές αποδοκιμασίες. Ωστόσο, το παρελθόν δεν εξηγεί πάντοτε το μέλλον, πολύ περισσότερο μάλιστα προκειμένου για ένα κόμμα που λίγα και επιφανειακά κοινά στοιχεία εμφανίζεται να έχει με αυτούς τους κομματικούς σχηματισμούς, ενώ είναι προφανές ότι και το πολιτικό σκηνικό είναι σήμερα σημαντικά διαφορετικό από εκείνο των προηγούμενων δεκαετιών.